

XLVIII OLIMPIADA FIZYCZNA

(1998/1999)

ZAWODY III STOPNIA

CZĘŚĆ TEORETYCZNA

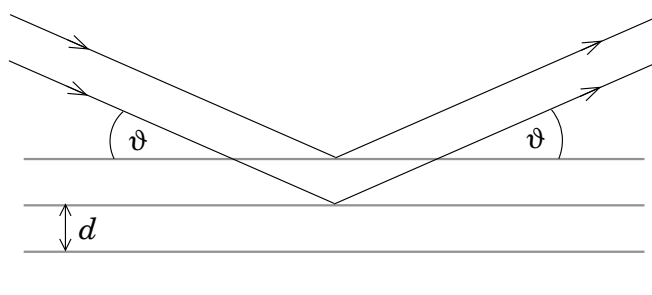
Zadanie teoretyczne – T3

Nazwa – Wyznaczenie odległości międzypłaszczyznowej polikryształu z obrazu dyfrakcji wiązki elektronów.

Źródła – Komitet Główny Olimpiady Fizycznej

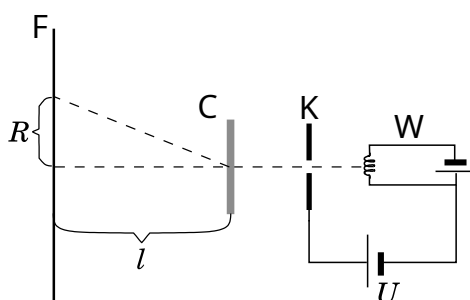
- Włodzimierz Ungier¹, Andrzej Wyszomółek², *Fizyka w Szkole* nr 1, 2000, s. 39–44
- Paweł Janiszewski³, Jan Mostowski⁴ (red.), *50 lat olimpiad fizycznych. Wybrane zadania z rozwiązaniami*. WN PWN, Warszawa 2002, zad. 124, s. 55–56, 176–177
- T.M. Molenda, IF US, www.OF.szc.pl.

Wiązka elektronów o jednakowej energii skierowana na kryształ ulega dyfrakcji wskutek odbicia od płaszczyzn atomowych, podobnie jak promieniowanie Roentgena. Szczególnie silne odbicie wiązki zachodzi dla niektórych kątów ϑ (rys. 1), co jest wyrazem falowej natury materii.

Rys. 1

W pewnym eksperymencie, którego schemat jest przedstawiony na rys. 2, elektrony z ogrzanego włókna W są przyspieszane przez różnicę potencjałów U w kierunku kolimatora K .

Rys. 2 ⁽⁵⁾

Utworzona w ten sposób wiązka elektronów pada na wykonaną ze złota, bardzo cienką, polikrystaliczną folię C. Po przejściu przez nią tworzy obraz dyfrakcyjny na kliszy fotograficznej położonej w odległości $l = 30$ cm od folii. Folia jest na tyle cienka, że zachodzą tylko jednokrotne odbicia od kryształów tworzących polikryształ. Na kliszy F powstaje szereg koncentrycznych pierścieni o różnych promieniach odpowiadających kątom, dla których zachodzi silne odbicie wiązki elektronowej.

W tabeli podano wyniki pomiarów napięcia przyspieszającego U i odpowiadającego mu promienia R najmniejszego pierścienia dyfrakcyjnego. Podane wyniki pomiarów odnoszą się do jednego zespołu płaszczyzn atomowych o odległości międzypłaszczyznowej d .

U, V	$2R, cm$
58 000	1,50
55 000	1,58
44 000	1,75
33 700	2,00
21 000	2,40

Wyznacz odległość d , wiedząc, że każda płaszczyzna danego zespołu płaszczyzn atomowych odbija wiązkę elektronów jak zwierciadło, niezależnie od kąta padania wiązki. (Płaszczyzn atomowych nie należy utożsamiać z powierzchniami ograniczającymi folię).

Zaniedbaj efekty relatywistyczne.

Stała Plancka $h = 6,6 \cdot 10^{-34}$ J $\cdot$ s, masa elektronu $m = 9,1 \cdot 10^{-31}$ kg, ładunek elektronu $e = 1,6 \cdot 10^{-19}$ C.

¹ Włodzimierz Ungier (wówczas dr) był sekretarzem naukowym ds. zadań teoretycznych w KGOF od XL OF do XLXIX OF, w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF i książki *Wybrane zadania z 43 olimpiad fizycznych* (laureat XIV OF) (przyp. red.).

² Andrzej Wymolek był sekretarzem naukowym ds. zadań doświadczalnych w KGOF: XLIII–XLVIII OF (wówczas dr), LII–LX OF; w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF, do czasu ich publikowania w tym czasopiśmie, tj. do LV OF. Od LXIX OF pełni funkcję Przewodniczącego KGOF. Opracowane zad. na zawody OF w postaci edytowalnych plików były przez sekretarza (AW) udostępniane sekretarzowi KO w Szczecinie (TM), co bardzo ułatwiło umieszczenie zad. w bazie na stronie www.OF.szc.pl (przyp. red.).

³ Dr Paweł Janiszewski – Kierownik Organizacyjny Olimpiady Fizycznej od XLII OF do LVIII OF; był autorem artykułów w *Fizyce w Szkole* (do czasu ich publikowania w tym czasopiśmie, tj. do LV OF), dot. informacji o przebiegu i wynikach olimpiad fizycznych; współautorem ww. książki z zadaniami (przyp. red.).

⁴ Prof. dr hab. Jan Mostowski był sekretarzem naukowym ds. zadań w KGOF od XXXVIII OF do XXXIX OF, od L OF do LX pełnił funkcję Przewodniczącego KGOF a od LXIX – wiceprzewodniczący KGOF; był autorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF, współautorem ww. książki z zadaniami (przyp. red.).

⁵ Rys. przy opracowaniu zadania do bazy KGOF został uzupełniony w stosunku do zamieszczonego w wersji cyfrowej źródła *50 lat olimpiad fizycznych. Wybrane zadania z rozwiązaniami* (przyp. red.).